

Bijlage 1 Marcells Machtige Monster¹

Marcel Martens had een Machtig Monster. Marcells Monster was er altijd als hij het nodig had. Als Marcel zijn zin niet kreeg of iets kreeg wat hij niet hebben wilde, als Marcells vriendjes niet met hem wilden spelen of niet de spelletjes wilden spelen die hij leuk vond, als zijn vader zei dat hij iets moest doen of juist zei dat hij iets niet mocht doen... dan kwam Marcells Machtige Monster te voorschijn. Marcel kon zijn Monster te voorschijn halen door te DENKEN!

Wat denk je dat Marcel dacht? Door welke gedachten kwam zijn Monster te voorschijn?

Veel van Marcells gedachten zagen er zo uit: 'Het is vreselijk dat ik mijn zin niet krijg!', 'Ik kan het niet uitstaan als het niet zo gaat zoals ik wil!', 'De anderen zouden moeten doen wat ik wil!', 'Mijn vriendjes zijn afschuwelijk als ze niet met me willen spelen! Ze verdienen straf!'.

Marcells Monster was echt angstaanjagend om te zien. Het had een gemene vuurrode kop met grote scherpe tanden. Het schreeuwde en brulde. Het stampte met zijn poten en schopte met zijn voeten. Iedereen die Marcells Machtige Monster zag, was er bang voor.

Hoe denk je dat Marcel zich voelde als zijn Monster te voorschijn kwam?
Hij voelde zich boos!

Weet je waar Marcells Monsterlijke boosheid vandaan kwam?
Hij werd boos door wat hij DACHT!

Hoe denk je dat Marcells vader en moeder zijn Machtige Monster vonden? Denk je dat ze het leuk vonden? En hoe vonden Marcells vriendjes zijn Monster, en zijn meesters en juffen? Wat dachten zij?

Marcells ouders waren boos op het Monster omdat het zoveel lawaai maakte en zo stout was. Ze dachten bij zichzelf: 'Marcel moet zichzelf beter onder controle houden', en ze gaven Marcel elke keer straf als hij zijn Monster te voorschijn haalde. Marcells vriendjes waren bang voor het Monster. Ze renden hard weg als het te voorschijn kwam. De meesters en juffen van Marcel waren verdrietig en over hun toeren als Marcells Machtige Monster op school verscheen. 'Wat is het toch jammer dat Marcel zijn Monster er steeds bij haalt', dachten ze. 'Hij zou een veel aardiger jongetje zijn zonder dat Monster.' En ook dachten ze vaak: 'Wat is het moeilijk om les te geven als dat Monster in de klas zit.' Ze lieten Marcel daarom elke keer nablijven als hij zijn Monster te voorschijn had gehaald.

---

¹ Een van de verhalen uit Waters (1980), vertaald door Esther ten Brink.

Hoe denk je dat Marcel zijn Machtige Monster vond als zijn ouders hem straffen, zijn vriendjes wegrenden en hij van zijn meesters en juffen na moest blijven?

Marcel kreeg genoeg van zijn Monster. 'Ik schiet helemaal niets op met jou, Monster', zei hij. 'Je zorgt er helemaal niet voor dat ik mijn zin krijg en je bent helemaal niet zo machtig als ik dacht.' 'Dat is niet mijn fout', zei het Monster. 'Het zijn je eigen toverwoorden. Elke keer als je tegen jezelf de toverwoorden zegt 'het is vreselijk', 'ik kan het niet uitstaan!', of 'je bent een afschuwelijk persoon!' ... dan kom ik te voorschijn. Dat is de regel.'

'Ooohhh', zei Marcel, 'Je bedoelt dat als ik de toverwoorden niet zou zeggen jij ook niet verschijnt?' 'Nou bijna', zei het Monster, 'maar zo simpel is het niet helemaal. Je moet niet alleen je woorden veranderen maar ook je gedachten, en dat zul je eerst goed moeten oefenen.' 'Waarom vertel je me dit eigenlijk?', vroeg Marcel achterdochtig. 'Omdat ik zo moe word van steeds weer te voorschijn komen. Jij zegt de toverwoorden de hele tijd. Ik word er bekaft van! Ik zou best eens lekker op vakantie willen en dan ergens op een strand gaan luieren.' 'Oh', zei Marcel, 'nou, ik zal eens gaan oefenen met dat anders gaan denken en dan merk ik wel of het werkt.'

Dus elke keer als dingen niet zo gingen als Marcel het wilde, deed hij ontzettend zijn best de toverwoorden te veranderen.

Hoe denk je dat Marcel de toverwoorden veranderde en de gedachten die erbij hoorden?

Hij veranderde 'het is vreselijk!' in 'het is echt jammer'. Hij veranderde 'ik kan het niet uitstaan!' in 'ik vind het niet leuk, maar ik kan er wel tegen'. 'Ik moet mijn zin hebben!' veranderde hij in 'ik zou het fijner vinden als ik mijn zin wél kreeg, maar het moet niet per se'. Hij veranderde 'mijn vriendjes zijn afschuwelijk als ze niet doen wat ik wil en moeten daarvoor straf hebben!' in 'ik vind hoe ze doen niet altijd leuk, maar ja, het zijn gewoon kinderen die net als iedereen wel eens stom doen, en ik kan nog wel vriendjes met ze zijn'.

En zo kwam Marcells Machtige Monster minder en minder vaak te voorschijn.

Wat denk je dat de vader en moeder van Marcel vonden van de verandering in Marcells gedrag? En zijn vriendjes? En de meesters en juffen?

Marcells vader en moeder werden haast nooit meer boos op hem en ze hoefden hem haast niet meer te straffen. En zijn vriendjes waren niet meer bang voor hem en speelden steeds vaker met hem. En ook de meesters en juffen waren heel tevreden en hij hoefde niet meer na te blijven.

'Nu ik me niet meer zo vaak boos voel, loopt het vaker zoals ik wil', zei Marcel. 'Ik ben zo blij dat ik geleerd heb hoe ik ervoor kan zorgen dat het Monster niet meer te voorschijn komt!'. En Marcel ging door met het oefenen anders te denken. Het Monster kwam steeds minder vaak en áls het kwam was het lang niet meer zo machtig als het geweest was.

Heb jij ook zo'n machtig Monster?

Bijlage 2 Ludwig leert glimmen¹

Ludwig van Lichtenstein zat in een seringenstruik te kniezen. Hij zag zelfs de scharlaken rode en gouden zonsondergang niet. En hij rook de zalige geur van de bloesem van de sering en ook niet.

‘Wat afschuwelijk’, steunde Ludwig bij zichzelf. ‘Wat volslagen afschuwelijk om een glimworm te zijn die niet kan glimmen. Ik kan net zo goed een vlieg of een mug zijn. Een glimworm die niet kan glimmen is een totale mislukking. Ik ben een schande voor mijn familie.’

Ludwig zat mismoedig te kijken naar de andere glimwormen die zwak glommen terwijl de zon onderging en het ging schemeren. Hij was een mooi exemplaar, in vele opzichten. Hij had sierlijke voelsprietten, wonderschone vleugels en een lange, spits toelopende staart. Ludwigs enige gebrek was dat hij niet kon gloeien en glimmen zoals de anderen in zijn familie en dat was het ergste gebrek dat een glimworm kan hebben.

‘De anderen moeten iets weten wat ik niet weet’, dacht Ludwig, ‘want zij glimmen en flikkeren zonder moeite terwijl ik hijg en puf zonder zelfs maar een schijnseltje. Ik vraag me af wat of wie hen doet glimmen.’

Ludwig besloot dat hij niet langer wilde kniezen en dat hij er genoeg van had een onverlichte glimworm te zijn. Daarom verliet hij de tak in de seringenstruik en vloog op onderzoek uit om te kijken hoe hij kon leren glimmen.

Zijn eerste halte was een kamperfoeliestruik waar Linda en Laura Glimworm helder glommen tussen de geurige bloesem. Ludwig was een beetje verlegen om aan hen iets te vragen maar hij bedacht dat hij niets te verliezen had en alles te winnen, als hij kon leren glimmen.

‘Hallo’, zoemde Ludwig, ‘vind je het erg als ik je een persoonlijke vraag stel?’ ‘Nou,’ giechelden Laura en Linda lichtjes blozend ‘dat hangt ervan af. Wat is de vraag?’ ‘Wat doet jullie glimmen?’ ‘Wat bedoel je?’, antwoordden Linda en Laura. ‘Hoe beginnen jullie te gloeien? Wat maakt dat jullie glimmen?’, vroeg Ludwig. ‘Oh, dat’, verzuchtten Linda en Laura opgelucht, ‘wij zijn er niet zeker van, maar we denken dat de kamperfoelie het doet. Steeds wanneer we in de buurt van deze heerlijk geurende bloesem komen gloeien we op. Dus we denken dat de bloesem ons doet glimmen.’

Dat hielp Ludwig helemaal niet want hij had al een tijdje met Linda en Laura gesproken, vlak bij de kamperfoelie, en zijn staart was nog steeds donker. Ludwig bedankte Linda en Laura en vloog verder.

Zijn volgende halte was een tomatenstruik waarin Louis Lichtpuntje luierde. ‘Louis, ik heb je een zeer belangrijke vraag te stellen’, zei Ludwig. ‘Garrp’, gloeide Louis, ‘garrp, garrp.’ ‘Wat? Ik kan je niet verstaan’, antwoordde Ludwig. ‘Garrp’, zei Louis, ‘ik kan niet duidelijk praten met een volle mond’, zei hij, zorgvuldig zijn mond afvegend met een tomatenblad. ‘Heerlijk’, glom Louis die nogal een lekkerbek was. ‘Louis, ik heb een ernstige vraag. Dus aandacht alsjeblieft en

1 Een van de verhalen uit Waters (1980), vertaald door de heer en mevrouw Muller.

neem geen volgende hap voordat je hebt geantwoord.’ ‘Vertel’, slikte Louis. ‘Wat brengt je aan het glimmen?’ vroeg Ludwig. ‘Dat is gemakkelijk,’ antwoordde Louis, ‘tomaten maken dat ik glim. Het gloeit waanzinnig iedere keer als ik tomaten en andere verrukkelijke heerlijkheden eet’, zei Louis, nog een hap van een tomaat nemend. ‘Het is te proberen’, zei Ludwig terwijl hij zijn tanden zette in een vlakbij hem hangend tomaatje. Geen gloeisel. Hij nam een grotere hap. Nog geen schittering. Hij nam een kolossale hap en verslikte zich, maar gloeien, ho maar. ‘Ik denk dat ook tomaten mij niet laten gloeien’, jammerde Ludwig teleurgesteld toen hij wegvloog om Govert Glimgraag op te zoeken.

Govert woonde in een frambozenstruik en flikkerde gedurende het lied van een nachtegaal, die een serenade bracht vanaf een nabijgelegen tak. ‘Govert, ik heb een belangrijke vraag aan je’, zei Ludwig. ‘Sssssttt’, siste Govert. ‘Dit is mijn favoriete deel van het lied’, terwijl zijn staart prachtig gloeiend licht gaf. ‘Nu dan,’ zei Govert, terwijl zijn glimmen minder werd bij de wegstervende tonen van het lied van de nachtegaal, ‘wat is er zo belangrijk waarvoor ik zelfs mijn concert moet onderbreken?’ ‘Hoe laat je jezelf glimmen?’ vroeg Ludwig aarzelend. ‘Ik laat mezelf niet glimmen, dat doet de nachtegaal. Steeds als ze zingt, gloei ik, en dat blijft zo tot ze stopt met zingen. Zij heeft zo’n fluwelen stem, ik volg haar overal. Hoor... nou stil zijn, ze begint weer te zingen.’ Ludwig wachtte terwijl de nachtegaal een ander lied zong, in de hoop dat haar gezang hem ook deed glimmen. Maar hoe de nachtegaal ook zong, aan het einde van het lied glom Ludwig niet.

Weer vloog hij weg en dit keer vloog hij direct naar Lucia Lampie die schitterde in een lepelboom. Lucia was een van de wijste gloeiwormen en beroemd om haar langdurig gloeien. ‘Lucia, ik heb je een belangrijke vraag te stellen. Hoe laat je jezelf glimmen?’ vroeg Ludwig voor de vierde keer. ‘Oh, er zijn veel verschillende manieren om te gloeien’, antwoordde Lucia peinzend. ‘Ik ken al een heleboel manieren die niet werken,’ zei Ludwig, ‘dus stel geen kamperfoelie, tomaten of nachtegalen voor want die werken bij mij niet.’ ‘Natuurlijk werken die bij jou niet’, antwoordde Lucia. ‘Niettemin zijn er veel verschillende manieren om te glimmen. Maar er is slechts één ding dat jou doet glimmen en dat ben jijzelf.’ ‘Ik begrijp het niet,’ kreunde Ludwig, ‘ik heb alles geprobeerd en ik kan niet glimmen, wat ik ook doe!’ ‘Geen wonder!’ antwoordde Lucia. ‘Het werkt niet als je depressief bent, kwaad of angstig, en jij klinkt alsof je alledrie bent. Het eerste wat je moet doen is kalmeren.’ ‘Hoe doe ik dat?’, jammerde Ludwig. ‘Door aan iets rustgevends te denken’, antwoordde Lucia. ‘Begrijp je, gevoelens komen van gedachten en als je aan iets rustgevends denkt, zul je je kalmer gaan voelen.’ Ludwig stelde zich voor dat hij in een groot veld vol met klaver was, op een zonnige namiddag. Hij begon te merken dat hij zich rustiger voelde en hoe meer hij dacht aan het klaverveld hoe rustiger hij zich voelde. ‘Dat is beter’, zei Lucia, die het verschil opmerkte. ‘Nu ben je klaar om te leren gloeien. Denk aan iets dat je fijn vindt of dat je plezier doet.’ Ludwig dacht aan een volle maan op een heldere warme avond. Hij stelde zich voor het tjrpen van de krekels te horen en voelde een zacht windje zijn vleugels rimpelen. Hij hunkerde met plezier. Hij voelde zich voor het eerst in tijden gelukkig. ‘Kijk eens naar jezelf’, zei Lucia, en Ludwig draaide langzaam zijn hoofd om en gluurde over zijn schouder. Hij gloeide! Hij glom voor de allereerste keer! ‘Wauw! Hoe deed ik dat?’, vroeg Ludwig. ‘Door blijde gedachten te hebben’, antwoordde Lucia. ‘Ieder keer als je aan iets

plezierigs denkt, voel je je blij en ga je glimmen. Om te gloeien moet je blij denken.’ ‘Maar wat moet ik doen als het uitgaat en ik niet meer kan glimmen?’ vroeg Ludwig terwijl zijn gloeien zwakker werd. ‘Het ligt aan jou of je blijft gloeien en glimmen’, antwoordde Lucia. ‘Steeds als je negatieve gedachten hebt zoals bij je bezoek aan Linda, Laura en de anderen, zul je niet glimmen. Steeds wanneer je blij en positieve gedachten hebt ga je gloeien en blijf je glimmen. Je laat jezelf glimmen en alleen jij hebt de kracht om steeds weer te gloeien.’ ‘Ik denk dat ik het begrijp’, zei Ludwig. ‘Het was niet de kamperfoelie die Linda en Laura deed gloeien, of de tomaat die Louis liet glimmen, of de nachtegaal die Govert verlichtte. Zij lieten zichzelf glimmen omdat zij van dat alles hielden en ik kan mijzelf laten glimmen door aan dingen te denken waar ik van houd’, stelde Ludwig vast. ‘Dat is het precies!’, viel Lucia bij. ‘Waarom probeer je het niet meteen uit?’ ‘Rozen’, zei Ludwig ‘gele rozen.’ Schittering. ‘Zonsondergangen’, zei Ludwig. Flikker, flikker. ‘Maanlicht en goudbloemen’, ging Ludwig verder. Knipper, knipper, knipper. ‘Ik denk dat ik het heb! Zo lang als ik blijde gedachten heb, blijf ik gloeien en niemand anders dan ik kan het uitzetten. Ik heb alle kracht die ik nodig heb om te glimmen helemaal in mijn hoofd!’ zei Ludwig, plezierig opgewekt glimmend in het maanlicht.

Ludwig werd beroemd onder de glimwormen om zijn schitterend glimmen doordat hij steeds weer gelukkige gedachten had.

Bijlage 3 Fasha, Dasha en Sasha Eekhoorn¹

Fasha, Dasha en Sasha Eekhoorn woonden in het Grote Bos. Zij woonden in een huisje in een knusse oude boom. Iedere herfst, als hun staarten borsteliger werden en hun pelzen dikker, dribbelden zij door het Grote Bos om noten te verzamelen om op te eten tijdens de lange winter. Omdat zij in hun huisje niet genoeg ruimte hadden om alle noten op te slaan, verstopten zij de meeste noten in een boomstronk aan de andere kant van de wei. De stronk leek verwilderd en dood en dus was het een veilige plaats om er hun notenvoorraad op te slaan.

Op een ijsskoude morgen werden Fasha, Dasha en Sasha hongerig wakker, net toen er een waterig zonnetje hun boom binnenscheen. Zij rekten zich uit, geeuwden en holden uit hun warme nest naar buiten. 'Ik heb zo'n honger dat ik wel een hele notenboom zou kunnen opeten', zei Fasha terwijl hij met zijn lippen smakte. 'Ik heb zo'n honger dat ik wel een heel paard zou kunnen opeten', zei Dasha, op en neer dansend. 'Doe niet zo gek! Eekhoorns eten geen paarden. Wij zijn vegetariërs', zei Sasha. 'En we zullen niets eten als we hier blijven rondhangen en alleen maar nadenken over wat we zullen gaan eten', vervolgde Sasha, 'laten we gaan!' En even later liepen Fasha, Dasha en Sasha over de besneeuwde wei in de richting van de boom waar ze hun notenvoorraad hadden opgeslagen. Toen ze ongeveer halverwege de wei waren, waar de sneeuw al aan het smelten was, konden ze ineens niet meer verder. Zoiets hadden zij nog nooit gezien, zo enorm, zo vreselijk, zo bedreigend. De weg was versperd door de grootste muur van sneeuw die zij ooit hadden gezien. De enorme sneeuwmuur leek tot in de hemel te reiken. Hij had geen begin en geen einde. Hij had geen bovenkant en geen onderkant. Het ergste van alles was dat Fasha, Dasha en Sasha nu niet meer bij hun noten konden komen. En die hadden ze nog wel zo netjes opgeslagen in een boom. Maar die boom was nu aan de andere kant van de muur. Hoe denk je dat ze reageerden?

Wat denk je dat ze deden?

Ik zal je een tip geven! Zij hadden er alledrie een ander gevoel bij en ze deden ook wat anders.

Fasha werd kwaad. Hij dacht: 'Ik kan er niet tegen dat die muur er is. Hij hoort hier niet te zijn; hij is er nooit geweest. Ik kan er niet tegen als ik niet krijg wat ik wil. Ik moet mijn noten hebben! Ik heb recht op mijn noten. Wie die muur daar heeft neergezet moet worden gestraft. Wat moet er van deze wei worden? Het is gewoon niet goed dat die muur er staat.' Terwijl Fasha dit bij zichzelf dacht, rende hij in kringetjes rond tot hij duizelig werd. Daarna trapte hij met zijn voor- en achterpoten tegen de muur en sloeg er met zijn hoofd tegen. Hij kreeg er behoorlijk hoofdpijn van.

Dasha werd depressief. Hij dacht: 'Het is vreselijk, het is afgrijselijk, het is verschrikkelijk dat die muur er is. Het is het ergste wat mij kan overkomen. Ik zal nooit bij mijn noten komen. Ik zal waarschijnlijk nooit meer eten. Deze muur zal

¹ Een van de verhalen uit Waters (1980), vertaald door de heer en mevrouw Muller.

altijd blijven bestaan en ik zal mijn noten nooit krijgen. Oh, ik zal doodgaan van de honger en het is allemaal mijn fout. Wat ben ik toch een stomme eekhoorn om mijn noten aan de andere kant van de wei te verstoppen. Ik had moeten weten dat zoiets als dit zou kunnen gebeuren.’ Dasha was zo negatief over zichzelf dat hij voor de muur in de sneeuw ging liggen, huilend en snikkend: ‘Ik deug ook nergens voor! Ik ben echt een minkukel!’

Sasha reageerde alert. Hij dacht: ‘Hmmmmmm, een muur, wat vreemd! Ik wou dat hij er niet was, want ik heb honger en zou graag wat noten eten. Maar hij is er en hij gaat vast niet weg omdat ik het nou toevallig niet leuk vind. Het is wel vette pech en erg ongemakkelijk dat die muur er staat en ik zo niet bij de noten kan komen. Maar door mijzelf van streek te maken gaat de muur niet weg en er zijn ergere dingen, denk ik dan maar.’ Dus koos Sasha ervoor te proberen te accepteren dat de muur er was, in plaats van te eisen dat hij er niet zou moeten zijn, zoals Fasha deed, of er een ramp van maken, zoals Dasha had gedaan. Het gevolg was dat Sasha geen hoofdpijn had zoals Fasha door met zijn hoofd tegen de muur te slaan. En ook geen bevroeringsverschijnselen zoals Dasha, van het huilen in de sneeuw. Hij kon juist nog goed nadenken over wat ze moesten doen.

Hoeveel verschillende manieren kun jij bedenken?

Sasha bedacht wel twaalf oplossingen:

- 1 Wachten tot de sneeuw gesmolten is.
- 2 Een gat graven onder de muur.
- 3 Een gat graven door de muur.
- 4 Over de muur klimmen.
- 5 Proberen om de muur heen te gaan.
- 6 Ergens anders noten zoeken.
- 7 Naar huis gaan en kijken of er wat resten van noten zijn.
- 8 Naar Spanje verhuizen.
- 9 Een vuur stoken en de muur verbranden.
- 10 Beginnen met sneeuw te eten.
- 11 Weer naar bed gaan en kijken of dit allemaal een droom is.
- 12 Andere eekhoorns vragen om samen door de muur heen te graven.

Toen zei Sasha tegen Fasha en Dasha: ‘Jullie maken alles nog veel erger door te doen zoals jullie doen! Zie je niet dat door boos of depressief te worden jullie geen van beiden meer een oplossing kunnen bedenken voor het probleem. Houd op, eekhoorns, en help me graven!’

Dus sloeg Fasha niet meer met zijn hoofd tegen de muur en Dasha hilde niet langer en samen begonnen zij door de muur te graven. Tijdens het graven floten zij het ‘eekhoorn-werkers-lied’ en begonnen het bijna leuk te vinden wat zij aan het doen waren. Fasha vergat zijn boosheid, Dasha vergat zijn depressie en Sasha bleef opletten of alles wel goed ging. Het duurde niet lang voordat zij aan de andere kant van de muur waren en zij rolden pardoes in de boom waar hun noten in lagen.

‘Ik denk dat we vandaag niet van honger zullen omkomen’, zei Dasha. ‘Ja maar, vergeet niet wat we van dit verhaal hebben geleerd!’, zei Sasha. ‘Want eekhoorns die kwaad of depressief worden bij tegenslag kunnen niet meer goed opletten en vinden dan hun noten niet. Dus als je wilt eten, blijf dan kalm, denk na en sta stevig op je poten!’

Bijlage 4 Literatuursuggesties en websites voor kinderen en jeugdigen

Dood

van grootouders:

D. Bruna, *Lieve oma Pluis*. Mercis Publishing, 1998 (leeftijd 2-5 jaar).

B. Cole, *Doodleuk*. Davidsfonds, 1996 (leeftijd 3-6 jaar).

F. Hübner & K. Hocker, *De allerbeste oma van de wereld*. De vier windstreken, 1997 (leeftijd 4+).

van ouders:

I. van Dongen, *Dag papa in de hemel*. Kwadrant, 1999 (leeftijd 3-6 jaar).

Y. van Emmerik, *En opeens is alles anders*. Lannoo, 1997 (leeftijd 9+).

I. van Eussen, *Ik krijg tranen in mijn ogen als ik aan je denk*. De bonte bever, 1999 (leeftijd 4+).

van broer of zus:

A. Lindgren & I. Wikland, *De gebroeders Leeuwenhart*. Ploegsma, 1999 (leeftijd 9+).

B. Masini & K. Deroo, *Schaduwbroer*. Lannoo, 1999 (leeftijd 9+).

van een vriend(in):

A. Chambers, *Je moet dansen op mijn graf*. Querido, 1998 (leeftijd 14+).

K. Mazetti, *Het is uit tussen God en mij*. J.H. Gottmer/H.J.W.Becht, 1999 (leeftijd 12+). Thema: een zelfgekozen dood.

R. Thonen & A. Schaap, *In het gras en over het ijs*. Uitgeversmaatschappij Holland, 1997 (leeftijd 6+).

M. Velthuijs, *Kikker en het vogeltje*. Leopold/Elzenga, 1991 (leeftijd 3-6 jaar).

van een huisdier:

J. Viorst & E. Blegard, *Dat is heel wat voor een kat, vind je niet?* J.H. Gottmer/H.J.W. Becht, 1999 (leeftijd 3-6 jaar).

Scheiding

C. Boendermaker & J. Roekamp, *Ik heb twee beren*. Kimio Uitgeverij, 1995 (leeftijd 2-5 jaar).

B. Cole, *Twee van alles*. Lemniscaat, 1998 (leeftijd 3-6 jaar).

C. Voigt, *Van kwaad tot erger*. Lemniscaat, 1998 (leeftijd 12+).

Verhuizing

I. Dros & H. Geelen, *Dit is het huis bij de kromme boom*. Querido, 1998 (leeftijd 3-6 jaar).

V. den Hollander & D. Stam, *Een huis vol dozen*. Van Holkema & Warendorf, 1998 (leeftijd 4+).

Homoseksualiteit

meiden:

E. Burgersdijk & A. Klusman, *Meidenboek: voor en door meiden die op meiden vallen*. Schorer Boeken, 1999 (leeftijd 14+).

Ziekte

F. Peneder, *Het dagboek van Floortje Peneder*. Nijgh & Van Ditmar, 1994 (leeftijd 14+). Thema: meisje krijgt kanker en overlijdt hieraan.

Psychiatrische opname

M. Meester, *Uit balans. Twee jaar in een psychiatrische inrichting*. De Geus, 1994 (leeftijd 14+).

Als een ouder een psychiatrische stoornis heeft:

R. Berghout, *Een gewoon gelukkig gezin: Jeugdherinneringen aan een manisch depressieve moeder*. Babylon/De Geus, 1994 (leeftijd 16+).

G. Bohman, *Fia en de toverknoop*. Christofoor, 1996 (leeftijd 12-16 jaar).

C. Cornielje, *Een toetje van knikkers*. Baarn, La Rivière, 1998 (leeftijd 8-12 jaar).

R. Mestrine, *Oom Niek en de nieuwe kerstboom*. Mo Art & Design, 1998 (leeftijd 8-12 jaar).

S. Mileau, *Anne*. Van Holkema & Warendorf, 1996 (leeftijd 8-12 jaar).

L. Rood, *De papa-tijd*. Zwijssen, 1996 (leeftijd 8-12 jaar).

Als een kind een psychiatrische stoornis heeft

psychose:

S. Anstadt, *Al mijn vrienden zijn gek; de dagen van een schizofrene jongen*. BZZTôH, 1984 (leeftijd 16+).

T. Gladdiness, *Teddywolk*. Van Holkema & Warendorf, 1996 (leeftijd 12-16 jaar).

Adoptie

D. Brodzinsky, *Geadopteerd: een leven lang op zoek naar jezelf*. Ambo, 1997 (leeftijd 16+).

Seksueel misbruik

meisjes:

T. Dubbelaar, *Een dag om te onthouden*. Ploegsma, 1997 (leeftijd 9+).

J. Glansbeek, *Weg uit de Peel*. Uitgeverij Piramide, 1994 (seksueel misbruik in de kerk) (leeftijd 9+).

jongens:

D. Billiet, *Een muur van lege blikken*. Uitgeverij Bakermat, 1997 (over pedofilie van vader) (leeftijd 9+).

M. Delfos, *Blijf van me af*. Harlekijn, 1996 (leeftijd 9+).

S. van Mol, *Dan kleurt het water rood*. Uitgeverij Clavis, 1994 (leeftijd 9+).

Lichamelijk misbruik

meisjes:

L. van Grootel, *Nina Regenboog*. Uitgeversmaatschappij Holland, 1998 (leeftijd 9+).

A. de Vries, *Blauwe plekken*. Lemniscaat, 1992 (leeftijd 9+).

jongens:

G. Dendooven, *De meester is een schat*. Uitgeverij Infodok, 1991 (leeftijd 9+).

V. Hazelhof, *Niks gehoord, niks gezien*. Querido, 1997.

Geestelijk en lichamelijk misbruik

meisjes en jongens:

M. van den Berg, *Ik wil je mijn geheim vertellen*. Kok Voorhoeve, 1997 (leeftijd 9+).

H. Dorrestijn, *Brandnetels en andere verhalen*. Bert Bakker, 1995 (leeftijd 9+).

J. Glansbeek, *Tante Pech en de pechvogeltjes*. Uitgeverij Piramide, 1994 (leeftijd 9+).

Meiden, algemeen

R. Clarijs, T. Dowit & M. Valkenstijn (red.), *Eindelijk zelfstandig?! Meiden spreken zich uit over hun toekomst*. Acco, 1991 (leeftijd 13+).

Websites

Algemeen

www.kindertelefoon.nl

Een site waar je telefoonnummers kunt opvragen van kindertelefoons in de regio.

Tevens geeft de site veel links naar andere kinderwebsites zoals:

Stichting Jeugdinformatie Nederland

Pestenpagina van de Stichting Jeugdinformatie Nederland (voor ouders)

Stichting Belangen Nederlandse Dove Jongeren e.a.

Anorexia en boulimia

www.sabn.nl

Stichting AN en BN (leeftijd 16+)

De dood

www.uitvaart.nl/regenboog

Een website speciaal voor kinderen vanaf 10 jaar.

Homoseksualiteit

www.homojongeren.net

Een info-website voor homojongeren.

www.expreszo.nl

Een tijdschrift voor homoseksuele, lesbische en biseksuele tieners.

www.gayteen.nl

Een chatbox voor homoseksuele tieners.

www.xs4all.nl/~nvihcoc/meiden.html

Een info-website met mogelijkheden tot chatten voor lesbische of biseksuele meiden.

Kindermishandeling

Via www.kindertelefoon.nl: naar link Kindermishandeling

Seksualiteit

Via www.rutgers.nl

De Rutgers Stichting (leeftijd 12+). Er is een deel voor kinderen vanaf 12 jaar waar boeken en folders aangevraagd kunnen worden en algemene informatie wordt gegeven.

Seksueel misbruik

geocities.com/wellesley/veranda/3364

Zelfhulp-site waar gepraat kan worden met lotgenoten en waar adressen staan voor hulp (leeftijd 14+).

Verslavingen

Via www.jellinek.nl: De Jellinek Kliniek (leeftijd 16+)

Ziekenhuisopname

www.sterrekind.nl

Een site voor kinderen die opgenomen zijn in een algemeen kinderziekenhuis (leeftijd 6+).

Literatuur

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.
- American Psychiatric Association (APA) (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders. DSM-III-R* (third edition, revised) en *DSM-IV* (fourth edition). Washington DC: APA.
- Arntz, A. (1991). Principes en technieken van de cognitieve therapie. *Directieve therapie*, 11(4), 252-268.
- Awards for Distinguished Professional Contributions: 1985 (1986). *American Psychologist*, 41, 380-397.
- Barkley, R.A. (1998). *Opstandige kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bernard, M.E., & Joyce, M.R. (1984). *Rational-Emotive Therapy with children and adolescents. Theory, treatment strategies, preventative methods*. New York: John Wiley & Sons.
- Bernard, M.E., & Joyce, M.R. (1991). RET with children and adolescents. In: M.E. Bernard, *Using Rational-Emotive Therapy effectively*. New York: Plenum Press.
- Bernard, M.E., & Joyce, M.R. (1993). Rational-Emotive Therapy with children and adolescents. In: Th.R. Kratochwill & R.J. Morris (Eds.), *Handbook of psychotherapy with children and adolescents*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bosch, J.D., & Seys, D.M. (1998). Mediatetherapie en operante technieken bij ouders, leerkrachten en in de residentiële setting. In: P.J.M. Prins & J.D. Bosch, *Methoden en technieken van gedragstherapie bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol 2 separation*. London/New York: Hogarth Press.
- Braet, C., (1997). *De Dappere Kat: protocolbehandeling voor angstige kinderen*. Vertaling en bewerking van Ph.C. Kendall's *Coping Cat*. Interne publicatie Universiteit van Gent.
- Braet, C., & Scholing, A. (1999). Cognitieve therapie bij kinderen en jeugdigen. In: S.M. Bögels & P. van Oppen (red.), *Cognitieve therapie. Theorie en Praktijk*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
- Brink, E. ten (1998). *Hoe kleiner hoe fijner*. Doetinchem: Graviant.
- Broeck, N. van (1993). *Behandeling van zieke kinderen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Broeck, N. van, & Braet, C. (1998). Zelf-controletechnieken en cognitieve gedragstherapie. In: P.J.M. Prins & J.D. Bosch, *Methoden en technieken van gedragstherapie bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Byng-Hall, J. (1995). *Rewriting family scripts. Improvisation and systems change*. New York: The Guilford Press.
- Camp, B.W., & Bash, M.A. (1981). *Think aloud. Increasing social and cognitive skills. A problem-solving program for children*. Champaign, IL: Research Press.

- Cassidy, J., & Shaver, Ph.R. (1999). *Handbook of attachment theory, research and clinical implications*. New York: The Guilford Press.
- Cladder, A., & Waart, M.B.C. de (1997). Een cognitief gedragstherapeutisch programma. *Kind & Adolescent*, 18, 4, 200-217.
- Cladder, J.M. (1999). *Oplossingsgerichte korte psychotherapie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Cladder, J.M., Nijhoff-Huysse, M., & Mulder, G. (1998). *Gedragstherapie met kinderen en jeugdigen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Colijn, S., & Muller, N. (2000) *Draaiboek en handleiding Anger Control Training voor pubers en adolescenten*. Interne publicatie PostAcademisch Onderwijs Leiden.
- Diekstra, R.W.F., Knaus, W.J., & Ruys, T. (1982). *Rationeel-Emotieve Educatie. Een trainingsprogramma voor kinderen en volwassenen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- DiGiuseppe, R. (1989). Cognitive therapy with children. In: A. Freeman, K. Simon, L. Beutler & H. Arkowitz (Eds.), *Comprehensive handbook of cognitive therapy*. New York: Plenum Press.
- Dronkers, F. (2000). Wat mag en wat moet. *De Psycholoog*, 35(11), 529-530.
- Eenhoorn, A.E. (1998). *Samen met Joep Loep speuren naar sporen*. Doetinchem: Graviant.
- Ellis, A., & Bernard, M.E. (1983). *Rational-Emotive approaches to the problems of childhood*. New York: Plenum Press.
- Feindler, E.L., & Ecton, R.B. (1986). *Adolescent anger control*. New York: Pergamon Press.
- Flannery-Schroeder, Henin, A., & Kendall, Ph.C. (1996). Cognitive-behavioral treatment of internalising disorders in Youth. *Behaviour Change*, 13(4), 207-221.
- Friedberg, R.D. (1994). Storytelling and cognitive therapy with children. *Journal of Cognitive Psychotherapy: an International Quarterly*, 8(3), 209-217.
- Gaag, R.J. van der & Mulder, G.A. (1994). Cognitieve psychotherapie bij kinderen met PDD-NOS in een residentiële setting. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, 21(2), 64-77.
- Haan, E. de (1998). Gedragstherapie bij adolescenten. In: P.J.M. Prins & J.D. Bosch, *Methoden en technieken van gedragstherapie bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Haan, E. de (2000). Het diagnostisch onderzoek: van zoektocht naar de waarheid naar eerste stap in de behandeling, *Directieve Therapie*, 20(1), 22-30.
- Hagaa, D.A.F., & Davison, G.C. (1991). Disappearing differences do not always reflect healthy integration: an analysis of cognitive therapy and rational-emotive therapy. *Journal of Psychotherapy Integration*, 1(4), 287-303.
- Hauck, P.A. (1983). Working with parents. In: A. Ellis & M. Bernard, *Rational-emotive approaches to the problems of childhood*. New York: Plenum Press.
- Hoecke, E. van & Braet, C. (2000). Behandeling van een angstig meisje volgens het cognitief-gedragsmatige protocol 'Coping Cat'. *Gedragstherapie*, 33(1), 3-29.
- Howard, B.L., & Kendall, Ph.C. (1992). *Family-based cognitive-behavioral interventions for anxious children: a therapy manual*. Philadelphia: Department of Psychology, Temple University.

- Howard, B.L., & Kendall, Ph.C. (1996). Cognitive-behavioral family therapy for anxiety-disordered children: a multiple-baseline evaluation. *Cognitive Therapy and Research*, 20(5), 423-443.
- Huber, Ch. H., & Baruth, L.G. (1989). *Rational-Emotive Family Therapy. A systems perspective*. New York: Springer.
- IJzendoorn, M.H. van (1994). *Gehechtheid van ouders en kinderen: intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek en gevalsbeschrijvingen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Jacobs, G. (1998). *Rationeel-erotische therapie. Een praktische gids voor hulpverleners*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Jouwe, J.J., Freriks, C., & Elzer, M.J. (1997). *Programma Alternatieve Denkstrategieën (PAD). Handboek voor ouders*. Utrecht: Seminarium voor Orthopedagogiek/Hogeschool Midden-Nederland. Vertaling van M. Greenberg (1987), *Paths Curriculum*. Seattle: University of Washington Press.
- Kanfer, F.H. (1975). Self management methods. In: F.H. Kanfer & A. Goldstein (Eds.), *Helping people change*. New York: Pergamon Press.
- Kazdin, A.E., Esveldt-Dawson, K., French, N.H., Unis, A.S. (1987). Problem-solving skills training and relationship therapy in the treatment of antisocial child behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(1), 76-85.
- Kazdin, A.E., Siegel, C., Bass, D. (1992). Cognitive problem-solving skills training and parent management training in the treatment of antisocial behavior in children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(5), 733-747.
- Keijsers, G.P.J., Minnen, A. van, & Hoogduin, C.A.L (1997). *Protocollaire behandelingen in de ambulante geestelijke gezondheidszorg 1*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Keijsers, G.P.J., Minnen, A. van, & Hoogduin, C.A.L (1999). *Protocollaire behandelingen in de ambulante geestelijke gezondheidszorg 2*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Kendall, Ph.C. (1991). *Child and adolescent therapy. Cognitive-behavioral procedures*. New York: The Guilford Press.
- Kendall, Ph.C. (1992a). *Coping Cat Workbook*. Ardmore: Workbook Publishing.
- Kendall, Ph.C. (1992b). *Stop and Think*. Philadelphia: PA Temple University, Department of Psychology. (Vertaling: Naudts e.a., 1997)
- Kendall, Ph.C. (1994). *Coping Cat Notebook*. Ardmore: Workbook Publishing.
- Kendall, Ph.C., Hayes, C., & Nauta, M. (1998). Breathing life into a manual: Flexibility and creativity with manual-based treatments. *Cognitive and behavioral practice* 5, p. 177-198.
- Kendall, Ph.C., Kane, M., Howard, B., & Siqueland, L. (1992). *Cognitive-behavioral therapy for anxious children: Therapist manual*. Ardmore: Workbook Publishing.
- Kendall, Ph.C., Panichelli-Mindel, S.M., & Gerow, M.A. (1995). Cognitive-behavioral therapies with children and adolescents. An integrative overview. In: H.P.J.G. van Bilsen, Ph.C Kendall & J.H. Slavenburg, *Behavioral approaches for children and adolescents. Challenges for the next century*. New York/London: Plenum Press.
- Knaus, W.J. (1974). *Rational emotive education. A manual for elementary school teachers*. New York: The Institute for Rational Living.

- Korrelboom, K. (2000). Versterking van het zelfbeeld bij patiënten met persoonlijkheidspathologie – ‘hot cognitions’ versus ‘cold cognitions’. *Directieve Therapie*, 20(3), 282-301.
- Lange, A. (2000). *Gedragsveranderingen in gezinnen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Lange, M. de, & Klomp, M. (1997). *Agressieve jongeren. Cognitie, emotie & gedrag*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Lewinsohn, P.M., Antonucci, D.O., Breckenridge, J.S., & Teri, L. (1984). *The Coping with Depression Course*. Eugene: Castalia Publishing Company.
- Lochman, J.E., White, K.J., & Wayland, K.K. (1991). Cognitive-behavioral assessment and treatment with aggressive children. In: Ph.C. Kendall (Ed.), *Child and adolescent therapy: Cognitive-behavioral procedures*. New York: The Guilford Press.
- Londen, A. van., Biloen-Beijen, A.H.M., Cladder, J.M., & Londen-Barentsen, M. van (1^e druk 1979, 10^e druk 1998). *Vaardigheden voor ouders: Werkboek met oefeningen om het zelfbeeld van uw kind te verbeteren en gedrag positief te beïnvloeden*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: a move to the level of representation. In: I. Bretherton & E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1-2), 66-104. Chicago: University of Chicago.
- Manen, T.G. van (1998). *Een sociaal-cognitief interventieprogramma voor gedragsgestoorde kinderen*. Purmerend: RIAGG Zaanstreek/Waterland.
- Manen, T.G. van, Prins, P.J.M., & Emmelkamp, P. (1999). Een sociaal-cognitief interventieprogramma voor gedragsgestoorde kinderen, een vooronderzoek. *Gedrags therapie*, 32, 33-56.
- Manen, T. van, Brink, E. ten, & Verdun, L. (2000). *Ho stop, hoe lossen we het op: individuele stop en denk programma's van 5 keer voor verschillende leeftijden*. Interne publicatie RIAGG Zaanstreek/Waterland.
- McLean, P., & Taylor, S. (1994). Family therapy for suicidal people. *Death Studies*, 18, 409-426.
- Meichenbaum, D. (1981). *Cognitieve gedragsmodificatie, een integrale benadering*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Meichenbaum, D. (1988). Cognitive-behavioral modification with ADHD. In: L. Bloomingdale & J. Sergeant (Eds.), *Attention-deficit disorder: Criteria, cognition and intervention*. New York: Pergamon Press.
- Meichenbaum, D., & Goodman, J. (1971). Training impulsive children to talk to themselves: A means of developing self-control. In: *Journal of Abnormal Psychology*, 77, 115-126.
- Muller, N. (2000). *Protocolbehandeling 'Omgaan met depressie'*. Interne uitgave Rijngestgroep, locatie Katwijk.
- Muller, N., & Colijn, S. (1999). Leren omgaan met boosheid: Anger Control Training voor pubers en adolescenten. In: A. Oppus d' Escury-Koenings, A.P. van der Linden & T.J. Snaterse, *Van preventie tot straf. Naar meer sociale vaardigheden bij jongeren*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Naudts, K., Hendriksen, J., & Prins, P. (1997). *Stop en Denk Programma*. Rotterdam: Pedologisch Instituut.

- Nauta, M. (1998). *De Dappere Kat: protocolbehandeling voor angstige kinderen*. Vertaling en bewerking van Ph.C. Kendall's *Coping Cat*. Interne publicatie Universiteit van Groningen.
- Neenan, M., & Dryden, W. (2001). *Learning from errors in Rational Emotive Behaviour therapy*. London/Philadelphia: Whurr
- Nelson, W.M., & Finch, A.J. (1996a). *Keeping your cool: the anger management workbook*. Ardmore: Workbook Publishing.
- Nelson, W.M., & Finch, A.J. (1996b). *Cognitive-behavioral therapy for aggressive children: therapist manual*. Ardmore: Workbook Publishing.
- Nemiroff, M.A., & Annunziata, J. (1993). *Mijn eerste kinderboek over speltherapie*. Assen: Van Gorcum.
- Prins, P.J.M. (1993). *Gedragstherapie bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Prins, P.J.M., & Bosch, J.D. (1998). *Methoden en technieken van gedragstherapie bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Prins, P.J.M., Brink, E. ten, Eenhoorn, A., & Lootens, H. (1999). *ADHD: een multimodale behandeling*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Prins, P.J.M., & Pameijer, N.K. (2000a). Protocollen en richtlijnen voor de jeugdzorg. *De Psycholoog*, 35(7/8), 347-349.
- Prins, P.J.M., & Pameijer, N.K. (red.) (2000b). *Protocollen en richtlijnen voor de jeugdzorg: richtlijnen voor diagnostiek, indicatiestelling en behandeling*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Reenders, R., & Spijker, W. (1996). *Spelend leren, leren spelen. Een draaiboek van de training in sociale cognities en sociale vaardigheden*. Assen: Van Gorcum.
- Reinecke, M.A., Dattilio, F.M., & Freeman, A. (Eds.) (1996). *Cognitive therapy with children and adolescents*. New York: The Guilford Press.
- Ringrose, H.J. (1998). Gedragstherapeutische groepstherapie en sociale-vaardigheidstraining bij kinderen. In: P.J.M. Prins & J.D. Bosch, *Methoden en technieken van gedragstherapie bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Ringrose, H.J., & Nijenhuis, E.H. (1986/1996). *Bang zijn voor andere kinderen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Shaffer, D.R. (1989). *Developmental psychology; childhood and adolescence* (2nd edition). California: Brooks/Cole.
- Siegler, R.S. (1991). *Children's thinking*. New York: Prentice-Hall.
- Spence, S.H. (1994). Practitioner review: cognitive therapy with children and adolescents: from theory to practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1191-1228.
- Spivack, G., & Shure, M.B. (1974). *Social adjustment of young children: A cognitive approach to solving real-life problems*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Stark, K.D. (1990). *Childhood depression: Schoolbased intervention*. New York: The Guilford Press.
- Stark, K., & Kendall, Ph.C. (1996). *Treating depressed children: therapist manual for 'Taking Action'*. Ardmore: Workbook Publishing.
- Stark, K., Kendall, Ph.C., McCarthy, M. e.a. (1996). *'Taking Action': a workbook for overcoming depression*. Ardmore: Workbook Publishing.

- Stark, K.D., Rouse, L.W., & Livingston, R. (1991). Treatment of depression during childhood and adolescence: cognitive-behavioral procedures for the individual and family. In: Ph.C. Kendall, *Child & adolescent therapy. Cognitive-behavioral procedures*. New York; The Guilford Press.
- Stikkelbroek, Y., & Cuijpers, P. (1998). *De cursus 'Omgaan met depressie' voor adolescenten; een handleiding voor begeleiders*. Interne uitgave jeugdclinic De Kreek, Dordrecht.
- Tanghe, A., Braet, C., & Decaluwé, V. (2000). Behandeling van obese jongeren met eetbuien. *Gedragstherapie*, 33(3), 161-183.
- Vernon, A. (1989). *Thinking, Feeling, Behaving. A rational-emotive education curriculum for children and adolescents, grades 1-6; grades 7-17*. Champaign, IL: Research Press.
- Vernon, A. (1999). *The Passport Program. A journey through emotional, social, cognitive and self-development*. Champaign, IL: Research Press.
- Vlugt, H. van der, Pijnenburg, H.M., Wels, P.M.A., & Koning, A. (1995). Cognitive behavior modification of ADHD. A family system approach. In: H.P.J.G. van Bilsen, Ph.C. Kendall & J.H. Slavenburg, *Behavioral approaches for children and adolescents. Challenges for the next century*. New York/London: Plenum Press.
- Waters, V. (1980). *Rational stories for children*. New York: Institute for RET.
- Webster-Stratton, C., & Hancock, L. (1998). Training for parents of young children with conduct problems: Content, methods, and therapeutic processes. In: J.M. Briesmeister & C.E. Schaefer (Eds.), *Handbook of parent training: parents as co-therapists for children's behavior problems*. New York: Wiley.
- Woulff, N. (1983). Involving the family in the treatment of the child. A model for Rational-emotive therapists. In: A. Ellis & M.E. Bernard, *Rational-emotive approaches to the problems of childhood*. New York: Plenum Press.
- Wilde, J. (1996). *Treating anger anxiety and depression in children and adolescents*. Accelerated Development.
- d'Zurilla, T., & Goldfried, M. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78, 107-126.

De auteurs

Drs. Gidia Jacobs, gezondheidszorgpsycholoog, is 'Associate Fellow' en supervisor van het Albert Ellis Institute in New York. Zij is werkzaam bij het Instituut voor Rationeel-Emotieve Training te Voorschoten.

Drs. Nicole Muller is als psychotherapeut en gedragstherapeut werkzaam bij de Rijngeest groep te Noordwijk.

Drs. Esther ten Brink is als psychotherapeut en gedragstherapeut werkzaam bij RIAGG Zaanstreek/Waterland.